

מיחמוד של אהא??

מה שרק תינוקות יודעים

מדוע כושר לימוד השפה של תינוקות מרשים מזה של המבוגרים, מה אובד בחלוף השנים, ואיך בכל זאת אפשר לשפר את יכולת הלימוד של שפה שנייה

מאת ערן דינר

“נהגתי להתלוצץ שאני מדבר צרפתית כמו בן שלוש, עד שפגשתי פעוט צרפתי בן שלוש ולא הצלחתי לנהל איתו שיחה בסיסית”, התודה הסופר האמריקאי וייליאם אלכסנדר במאמר שפרסם ב־2014 ב־ניו יורק טיימס, ושבו תיאר מאמץ אינטנסיבי וכושל בן כשנה ללמוד את השפה. “מוחי פשוט דחה כל אסטרטגיה שניסיתי להפעיל”. מבוגרים רבים שניסו ללמוד שפה שנייה יכולים בוודאי להוֹדות עם תחושת התסכול הזו. למרות היכולת לרכוש אוצר מילים חדש, ואף שהם מצוידיים בידע מוקדם על המבנים האופייניים לשפה, רבים ייכשלו בניסיון לרכוש שפה חדשה בגיל מבוגר ולא יצליחו להגיע לרמה של מקומי.

תינוקות, לעומת זאת, לומדים שפה בזמן קצר יחסית, והם עושים זאת ללא כל תהליך הוראה שיטתי ומאורגן. בגיל שישה חודשים הם כבר מזהים את הצלילים של השפה שלהם, בגיל שנה רבים מהם כבר מפיקים מילים ראשונות, ועד גיל שלוש הם כבר מסוגלים לפט־פט עם הוריהם. איך הם עושים זאת? האם הם מצוידיים בכלים מולדים שמאפשרים להם להשתלט על היכולת המורכבת הזו? מדוע למבוגרים קשה כל כך להשתמש באותם כלים כדי ללמוד שפה שנייה? והאם קיים “גיל קריטי” בתקופת הילדות, שבו ניתן לרכוש שפה נוספת בקלות יחסית?

שאלות אלו מעסיקות בלשנים, חוקרי מוח ופילוסופים מאות שנים, כי הן נוגעות במשהו שייחודי לבני אדם: היכולת ללמוד לדבר בעשרות השנים האחרונות התשובות מגיעות בעיקר מבבלשנים מהזרם החומסקיאני, שראשיתו במאמר שפרסם נועם חומסקי ב־1959. באותו מאמר הציג חומסקי את הרעיון של “דקדוק

”רכישת שפה ראשונה אצל תינוקות מתרחשת באמצעות תהליכים של הפשטה והכללה, מעבר לקלט שהילדים שומעים”, אומרת ארנון. “הגישה מבוססת השימוש, בניגוד לגישה שת חומסקי, שואפת להימנע מטענות לגבי ידע מולד, אלא אם כן באמת אי אפשר להראות איך הידע נלמד בדרך אחרת”.

איך הגישה החדשה הזו מסבירה את תהליך רכישת השפה?

“הרעיון הבסיסי הוא שילדים אוספים לעצמם מאגר דוגמאות של שפה – מילה, שתי מילים, צליל – שקשורות למשמעות או לסיטואציה שבה הם חוו את הקלט הלשוני הזה, ומתוך המאגר הזה הם מתחילים לאט לאט להבין מהו המבנה המופשט. יש פה שתי הנחות: שיש בקלט של ילדים מידע סטטיסטי שמעיד על המבנה המופשט, ושילדים יכולים להשתמש במידע הזה כדי ללמוד מהמחקר ב־20 השנה האחרונות עולה שלשתי ההנחות האלו יש בסיס. ניקח כדוגמה את האתגר של חלוקת משפט מדובר למילים. זה אתגר לא פשוט, כי בשפה מדוברת אין רווחים בין כל מילה. אצל ילדים האתגר עוד יותר גדול, כי הם בכלל לא יודעים שהם צריכים לחפש מילים. ולמרות זה, כבר בגיל

אוניברסלי, הטבוע במוחותיהם של תינוקות ומאפשר להם ללמוד שפה במהירות. על פי בלשנים חומסקיאניים, המערכת המולדת הזו מסבירה לא רק איך ילדים לומדים מערכת שפתית כה מורכבת, אלא גם את הקווים המשותפים בין כללי התחביר של שפות שונות. הקושי של מבוגרים בלמידת שפה שנייה מיוחס לחוסר הזמינות של אותה מערכת מולדת. אולם בשנים האחרונות הדומיננטיות של הפרדיגמה הזו מתערערת, וגישות חדשות מציעות הסברים אחרים לתהליך למידת השפה אצל תינוקות, וכתוצאה מכך, גם להבדלים בין למידת שפה ראשונה ושנייה.

אחת החוקרות הישראליות המערערות על התפישה החומסקיאנית היא ד״ר ענבל ארנון, בלשנית, פסיכולוגית ופסיכולוגית התפתחותית מהאוניברסיטה העברית. במחקר קריה היא מבססת מודל אלטרנטיבי לתיאור תהליך רכישתו וארגונו של ידע שפתי. על פי המודל הזה, המכונה “תלוי שימוש”, תינוקות וילדים אינם פועלים על פי כללים מולדים הטבועים במוחותיהם, אלא משתמשים בכלים קוגניטיביים ובמנגנוני למידה מתוחכמים כדי לפענח את עקרונות השפה מתוך הקלט שהם שומעים.

קודם אוצר מילים, ואחר כך את כללי הדקדוק.

"בדיוק, אתה קודם לומד שזה שולחן, ואחר כך ששולחן הוא זכר, ושבגלל שהוא זכר הוא צריך להופיע עם יידוע מסוים. ההשערה שלנו היתה שילדים לומדים בצורה אחרת לגמרי. הם רואים שולחן, שומעים 'השולחן', ומבחינתם זה גוש אחד. רק אחר כך הם מבינים שהאובייקט הוא שולחן ושהאות ה"א" זו ה"א היידוע. על פי זה, הניב בוי הוא שהקשר בין היידוע למילה חזק יותר כשלומדים את שניהם כגוש אחד, כפי שילדים עושים.

"בדקנו את הטענה הזו באמצעות מודלים חישוביים וגם ערכנו ניסויים עם ילדים ומבוגרים שמהם ביקשנו ללמוד שפה מלאכותית, מומצאת. ראינו שילדים אכן מרכיבים יותר להשתמש ברצפים, ומה שיותר מעניין, שלמידה מרצפים גדולים יכולה לעזור גם למבוגרים ללמוד שפה: כשגרמנו למבוגרים ללמוד 'יותר' כמו ילדים' (מרצפים גדולים יותר), הם הראו למידה טובה יותר."

האם ידועת קרוא ותוב מקשה על לימוד השפה?

"במובנים מסוימים כן. סטודנטית שלי, נעמי הברון, בדיוק סיימה דוקטורט בנושא. לדעת לקרוא זה כמובן מצוין, אבל זה גם מראה לך בצורה ברורה את הרווחים בין מילים, והופך מילים ליחידות הרבה יותר מובחנות. קל ללמוד ככה אוצר מילים, אבל יותר קשה ללמוד יחסים שרירותיים, שהם אלה שכל כך שפא שנייה עלינו להפוך לדוברי שוטפים של שפה שנייה, כמו מין דקדוקי."

כלומר, תינוקות אכן נולדים עם ידע שמאפשר להם ללמוד שפה, כפי שטוענים החומסקיאניים, אבל זה לא ידע קונקרטי על מבנים וכללים אלא יכולת למידה.

"תינוקות כנראה נולדים עם מגוון כלים שמאפשרים להם ללמוד שפה: יכולות למידה (שלא בהכרח ייחודיות ללמידת שפה, אלא יכולות לשרת אותנו גם בתחומים אחרים), פלוס רצון לאינטראקציה, ויכולת להבין כוונת של אנשים אחרים. אני מאמינה שכלים אלה אכן מולדים, ויכול להיות שגם ייחודיים לבני אדם. יכול להיות שיש גם הטיות קשביות, ושרמזים מסוימים חשורים לנו יותר מאחרים, אולי גם אלה דברים מולדים, אבל הם לא בהכרח ייחודיים לשפה.

"כיום אנחנו מבינים שתינוקות מעולים בויהו תבניות וכאיסוף מידע סטטיסטי על הסביבה שלהם. יכולות ההסקה שלהם, ממש בשנת החיים הראשונה, די מדהימות. יש משהו הרבה פחות אלגנטי בעיני בלייחס את כל זה לאיזשהו סוויץ' מולה, בומן שתהליך הלמידה הוא כל כך מופלא בפני עצמו. תינוקות הם מכונת הלמידה הכי מופלאה שיש." ■

eran.dinar@themarket.com

"הרעיון הזה הגיע מתוך החוויה שלי בתור לומדת ספרדית כשפה שנייה. בספרדית, כמו בעברית, יש מין דקדוקי ועצמים הם או זכר או נקבה, אבל בספרדית גם היידוע, ה' הידיעה, צריך להתאים למין הדקדוקי. צריך למשל לומר 'La pelota' (הכדור), בנקבה, אבל 'El Gato' (החתול) בזכר. זה משהו שנורא קשה ללמד אצל מי שלומד ספרדית כשפה שנייה, כמבוגר, אבל ילדים מסתדרים עם זה מצוין. שמתי לב שלי הרבה יותר קל לזכור את הצורה הנכונה כשהיא מופיעה כחלק משיר או מביטוי ממש נפוץ. הידע שלי היה יותר מדויק כשחשתי על מילים בתור חלק מרצף יותר גדול.

"ההבנה הזאת הובילה לכמה השערות שאותן בחנו בשנים האחרונות. אחת היא שמאחר שילדים לא יודעים בהתחלה מה הגיבולות של מילים בשפה מדוברת, הם לומדים באופן טבעי לא רק ממילים בודדות, אלא גם ממקבצי מילים גדולים יותר. למשל, ילדים מפיקים צירופים כמו 'לא בא לי' או 'את זה' לפני שהם מבינים שהם מורכבים מכמה מילים. הטענה שלי היא שהרצפים האלה עוזרים להם ללמוד כל מיני יחסים שרירותיים בין מילים, כמו יוצאי הדופן במין הדקדוקי בספרדית שציינתי קודם. בעברית, לדוגמה, ילדים לומדים בגיל מוקדם שאומרים 'לילה טוב' ולא 'לילה טובה', אף שמילים שמסתיימות בה' הן בדרך כלל בנקבה."

ואצל מבוגרים?
"כשאתה לומד שפה שנייה, איך זה קורה בדרך כלל?"

ד"ר ענבל ארנון:
"אצל תינוקות אין אבחנה בין מילה לבין רצף יותר גדול. ראינו שילדים מרכיבים יותר להשתמש ברצפים, ומה שיותר מעניין, שלמידה מרצפים גדולים יכולה לעזור גם למבוגרים ללמוד שפה"

צילום: אילן מור

ששה חודשים, לפני שהם מתחילים לדבר, תינוקות מזהים מילים ברצף דיבור. הם עושים זאת באמצעות כלים קוגניטיביים ומנגנוני למידה שונים שמאפשרים להם להתחיל להבין את המבנה של שפה עוד לפני שהם יודעים עליה משהו מופשט. במקרה הזה, תינוקות יכולים להשתמש במידע סטטיסטי על הקשרים בין הברות כדי לגלות איפה מתחילה מילה והיכן היא מסתיימת."

מבוגרים, לעומת זאת, ניגשים ללימוד שפה שנייה כשהם כבר מצויידים בידע רב על המבנה המופשט, אבל לעתים קרובות נכשלים בכך. מדוע?

"בעיקר בגלל מה שהם כבר יודעים. יש המון הבדלים, נוירולוגיים וקוגניטיביים, בין ילד שלומד שפה ראשונה למבוגר שלומד שפה שנייה, וכל ההבדלים האלה משפיעים על תהליך הלמידה. אבל המחקר שלנו התמקד ברעיון שיש הבדלים בין ילדים למבוגרים באבני הבניין שלומדים מהן, וההבדלים האלה משפיעים על הדרך שבה אנחנו לומדים שפה שנייה. הידע הקיים של מבוגרים לגבי מהי מילה, על זה שיש דבר כזה בשפה, והמילים מהשפה הראשונה שלהם, כל אלה מפריעים להם ללמוד מצירופים גדולים יותר בשפה אחרת.